

Voorzieningenrechter van de Rechtbank Oost-Brabant, locatie Den Bosch
Zitting van 8 juli 2024, 14:00 uur
Zaak/rolnummer: C/01/405707 / KG ZA 24/370

PLEITNOTITIES

inzake

de heer **XXX**, wonende in Sint-Michielsgestel, en 46 andere eisers ("Eisers")
Advocaat: mr. M.E. Kingma

tegen

1. De besloten vennootschap **XXX B.V.**, gevestigd te Sint-Michielsgestel;
  2. De vennootschap onder firma **XXX V.O.F.**, gevestigd te Sint-Michielsgestel;
  3. De heer **XXX**, wonende te Sint-Michielsgestel;
  4. De besloten vennootschap **XXX**, gevestigd te Sint-Michielsgestel
- gedaagden ("XXX")
Advocaat: mr. R. Ligtvoet

-
1. Er is door XXX veel gezegd in de conclusie van antwoord. Ik zal reageren op de belangrijkste punten. Ik zal eerst iets zeggen over de gezondheidsrisico's die de eisers die vandaag aanwezig zijn lopen door het grootschalige gebruik van bestrijdingsmiddelen naast hun woning. Daarna zal ik stilstaan bij de juridische kwalificatie van de feiten en met name de toepassing van het verzorgsbeginsel. Tenslotte zal ik nog ingaan op de in deze zaak te maken belangenafweging, en in dat kader een aantal feiten bespreken die in de conclusie van antwoord niet volledig of niet juist worden weergegeven.

Gezondheidsrisico's en hiaten in de toelatingsprocedure

2. Een paar weken geleden stonden de kranten weer vol van nieuws over Parkinson: wereldwijd is het aantal patiënten de afgelopen 25 jaar verdubbeld.¹ In Nederland gaat de groei nog harder dan wereldwijd: in de afgelopen tien jaar is het aantal patiënten met 30 procent gestegen.² En er is waarschijnlijk sprake van een versnelling, want in de afgelopen vijf jaar steeg het aantal diagnoses met 25 procent.³ Bas Bloem, neuroloog van het Radboud MC, noemt het een schrijnend resultaat.

---

¹ Zo blijkt uit een publicatie in The Lancet: GBD 2021 Nervous System Disorders Collaborators, 'Global, regional, and national burden of disorders affecting the nervous system, 1990–2021: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2021', Lancet Neurol 2024; 23: 344–81, [https://doi.org/10.1016/S1474-4422\(24\)00038-3](https://doi.org/10.1016/S1474-4422(24)00038-3)

² NOS, Aantal parkinsonpatiënten groeit sneller dan gedacht, milieuvervuiling hoofdverdachte, <https://nos.nl/artikel/2525128-aantal-parkinsonpatienten-groeit-snel-er-dan-gedacht-milieuvervuiling-hoofdverdachte>

³ Algemeen Dagblad 15 september 2023, 'Steeds meer mensen met Parkinson, volgens expert door 'blootstelling aan rotzooi in de omgeving', vindplaats: <https://www.ad.nl/binnenland/steeds-meer-mensen-met-parkinson-volgens-expert-door-blootstelling-aan-rotzooi-in-de-omgeving~ab92d7d7/Ibid>

"Parkinson is een van de akeligste dingen die je als mens kunnen overkomen. Het verslechtert de motoriek, het denken, de seksualiteit, het plassen, het poepen en het slapen."

3. Bloem waarschuwt in een ander interview voor de "misvatting" dat Parkinson een ziekte van alleen oudere mensen zou zijn:

*"Een op de drie is onder de 65, er zijn ook redelijk wat twintigers en dertigers die het hebben. De jongste patiënt is 13 jaar: dat is zeldzaam, maar het komt dus voor."*⁴

4. De toename van het aantal Parkinsonpatiënten is volgens wetenschappers te wijten aan steeds meer blootstelling aan wat zij "rotzooi" noemen.⁵ Daarmee bedoelen zij: bestrijdingsmiddelen.

Bas Bloem vat het in het NOS journaal⁶ als volgt samen:

"We hebben het dan met name over onder andere bestrijdingsmiddelen die in de landbouw worden gebruikt. Pesticiden. We weten dat boeren en tuinders een sterk verhoogd risico hebben op Parkinson. Ook omwonenden van landbouwpercelen hebben een hoger risico. We weten dat tamelijk zeker omdat diezelfde bestrijdingsmiddelen, als je dat bijvoorbeeld aan een muis of een rat geeft, dan krijgt precies het Parkinson-gebied in de hersenen daar last van, en krijgt zo'n muis ook Parkinsonverschijnselen."

5. Het is dan ook niet zo gek dat de Eisers in deze zaal zich ernstige zorgen maken over de lelies die pal naast hun woningen worden geteeld door XXX. Het wordt steeds duidelijker dat er bij het gebruik van bestrijdingsmiddelen een verhoogd risico op Parkinson, maar ook op andere neurologische gevolgen, bestaat voor omwonenden van landbouwpercelen. Bij de toelating van deze bestrijdingsmiddelen wordt geen onderzoek gedaan naar deze gevolgen, iets dat het Ctgb zelf ook erkent (zie **producties 11** en **12**). Toelating door het Ctgb zegt dus niets over de veiligheid van de middelen op dit punt. En de lelieteelt is dan ook nog eens met afstand de teelt waarbij de meeste bestrijdingsmiddelen worden gebruikt. Ter vergelijking: bij lelies worden per hectare veertien keer zoveel bestrijdingsmiddelen gebruikt als bij consumptieaardappelen, en tachtig keer zoveel als bij tarwe.⁷ In die omstandigheden vinden Eisers het onbegrijpelijk en onaanvaardbaar dat XXX ervoor heeft gekozen om lelies te telen op nu juist dit perceel. Een perceel dat van

---

⁴ Zie voetnoot 1

⁵ Zie bijvoorbeeld Algemeen Dagblad 15 september 2023, 'Steeds meer mensen met Parkinson, volgens expert door 'blootstelling aan rotzooi in de omgeving', vindplaats: <https://www.ad.nl/binnenland/steeds-meer-mensen-met-parkinson-volgens-expert-door-blootstelling-aan-rotzooi-in-de-omgeving~ab92d7d7/>

⁶ Interview met Bas Bloem zoals uitgezonden in onder meer het NOS journaal op televisie van 15 september 2023 13:00, zie ook dit nieuwsbericht: <https://nos.nl/artikel/2490568-steeds-meer-mensen-met-parkinson-ook-twintigers-en-dertigers>

⁷ Zie het Centraal Bureau voor de Statistiek, tabel 'Gewasbeschermingsmiddelen in de landbouw; werkzame stof, gewas, toepassing', cijfers voor 2020. Vindplaats: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85130NED/table?dl=A9010>

alle kanten is omringd door woningen, waar onder meer gezinnen met jonge kinderen wonen, en dat ook nog niet ver van een school ligt.

6. De vraag die vandaag voorligt, is of er op grond van het Europese voorzorgsbeginsel een verbod op het gebruik van bestrijdingsmiddelen moet worden uitgesproken voor het perceel dat tussen de woningen van eisers ligt. Soortgelijke kwesties hebben het afgelopen jaar voorgelegen aan de voorzieningenrechter van de Rechtbank Noord-Nederland⁸, het Hof Arnhem-Leeuwarden⁹ en de voorzieningenrechter van de Rechtbank Limburg¹⁰. Deze rechters zijn allemaal tot het oordeel gekomen dat de (kort geding) rechter op grond van het voorzorgsbeginsel in bepaalde omstandigheden een verbod uit kan spreken op het gebruik van toegelaten bestrijdingsmiddelen. Zij hebben het daarbij ook allemaal aannemelijk gevonden dat op dit moment nog niet goed getest wordt of het gebruik van bestrijdingsmiddelen een verhoogd risico op neurodegeneratieve ziektes met zich brengt. Op grond van het voorzorgsbeginsel zouden dan beperkende maatregelen kunnen worden getroffen, zoals een verbod. Of er inderdaad een verbod moet worden opgelegd, hangt af van de specifieke omstandigheden en een afweging van de belangen van de betrokkenen. De Limburgse voorzieningenrechter heeft in dat kader overwogen dat een reële kans op gezondheidsschade voor omwonenden aannemelijk is.¹¹
7. XXX besteedt een groot deel van de conclusie van antwoord aan het ontkennen dat dit risico op gezondheidsschade überhaupt bestaat. Volgens XXX "volgt dat nergens uit". Dit standpunt heeft eisers enigszins verbaasd, gezien het feit dat zowel het RIVM als de Gezondheidsraad hebben vastgesteld dat het verband tussen blootstelling aan gewasbeschermingsmiddelen en de ziekte van Parkinson en ontwikkelingsstoornissen bij kinderen "*plausibel*" is (dit wordt nota bene geciteerd in de conclusie van antwoord – pagina 31). Toch vindt XXX dat er geen sprake is van een verband. XXX heeft in dit kader een document overgelegd dat is opgesteld door dr. J.C. Hanekamp. Dit document houdt het midden tussen een filosofische beschouwing, een juridische opinie en een risicoanalyse. Onderdeel van het document is een bespreking van alle 23 in de dagvaarding genoemde wetenschappelijke studies. In slechts vijf pagina's concludeert Hanekamp dat al deze 23 studies, die allemaal in gerenommeerde *peer-reviewed* tijdschriften zijn gepubliceerd, kort gezegd waardeloos zijn. Hanekamp schrijft deze studies veelal af met één zin, bijvoorbeeld dat er sprake is van een "epidemiologische drogreden". De kritiek komt er op neer dat géén van de onderzoeksmethoden uit de 23 studies volgens Hanekamp ook maar iets kunnen zeggen over een mogelijk verband tussen bestrijdingsmiddelen en neurodegeneratieve gevolgen.
8. Het is eerlijk gezegd moeilijk een dergelijke analyse serieus te nemen. Ik zal hier volstaan met de opmerking dat dr. Hanekamp geen toxicologische opleiding heeft genoten. Daarnaast is het niet voor niets dat het RIVM en de Gezondheidsraad een verband "*plausibel*" noemen en heeft het Ctgb niet voor niets aan de bel getrokken bij EFSA, en zijn zorgen geuit over het groeiende bewijs voor een relatie tussen pesticide en Parkinson

---

⁸ Vzr Rb Noord-Nederland, 12 juni 2023, ECLI:NL:RBNNE:2023:2333 en vzr Rb Noord-Nederland, 2 oktober 2023, ECLI:NL:RBNNE:2023:3994

⁹ Hof Arnhem-Leeuwarden, 10 juli 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:6083

¹⁰ Vzr Rb Limburg, 8 mei 2024, ECLI:NL:RBLIM:2024:2330

¹¹ Ibid. rov. 5.11

in combinatie met het gebrek aan onderzoek bij de toelating van bestrijdingsmiddelen (**productie 11** bij dagvaarding).

9. Wel wil ik nog even iets zeggen op de plaatjes van waterflessen en koffiekopjes die zijn opgenomen in alinea 101 van de conclusie van antwoord (die zijn overgenomen uit het document van Hanekamp). Het is wel erg onbeschaamd om de blootstelling aan bestrijdingsmiddelen gelijk te stellen aan het drinken van water of koffie, waar je in hele grote hoeveelheden (die niemand ooit drinkt) dood van kan gaan. Het probleem met bestrijdingsmiddelen is nu juist dat die schadelijk zijn voor de mens in de doses waarin ze gebruikt worden in de landbouw. Daarom krijgen mensen in landbouwgebieden vaker Parkinson dan mensen die ergens anders wonen, en daarom wordt Parkinson in Frankrijk en Duitsland inmiddels als beroepsziekte gekwalificeerd, en wordt er later dit jaar besloten of dit ook in Nederland zal gebeuren.¹² Om dit te vergelijken met het drinken van water, geeft blijk van de opstelling van XXX: hij neemt de zorgen van de omwonenden totaal niet serieus.
10. XXX betwist in de conclusie van antwoord zelfs dat Eisers überhaupt worden blootgesteld aan de op het perceel gespoten bestrijdingsmiddelen. Dit terwijl sommige eisers pal naast het betreffende perceel wonen. Ook deze stelling is moeilijk serieus te nemen gelet op het OBO onderzoek (**productie 8** bij dagvaarding). Hieruit blijkt dat bestrijdingsmiddelen tot 250 meter van landbouwpercelen worden gevonden in tuinen en huizen. Het OBO onderzoek is overigens uitgevoerd op dagen dat de wind niet in de richting van de betreffende woningen stond, waardoor drift geen rol speelde. Als drift wél zou worden meegenomen, zouden de aangetroffen hoeveelheden bestrijdingsmiddelen nog veel hoger liggen. De stelling van XXX dat Eisers niet zouden worden blootgesteld aan bestrijdingsmiddelen omdat hij drift reducerende maatregelen neemt is dus alleen daarom al onjuist.
11. Als aanvullende **Productie 17** is een e-mail overgelegd van Martin van den Berg, emeritus hoogleraar toxicologie en een van de absolute experts op dit gebied. Martin van den Berg is hier vandaag ook aanwezig en kan eventuele vragen beantwoorden. In zijn e-mail wijst Van den Berg ook op het OBO onderzoek, en daarnaast op het voorstel van het California Department of Pesticide Regulation om altijd bufferzones van minimaal 400 meter van scholen aan te houden bij het gebruik van bestrijdingsmiddelen. Gelet hierop is het evident dat de Eisers, die tussen de nul en 210 meter van het perceel wonen, worden blootgesteld aan de bestrijdingsmiddelen van XXX. Zij hebben dan ook allemaal belang bij toewijzing van hun vordering (en zijn ontvankelijk).
12. Het klopt dat eisers niet precies weten aan welke middelen zij worden blootgesteld, en in welke hoeveelheden die middelen worden gespoten. Dat komt omdat XXX nooit heeft gereageerd op de herhaaldelijke verzoeken van eisers om een spuitschema of in ieder geval een lijst met middelen te verstrekken. Maar eisers weten in ieder geval dat het gaat om dezelfde middelen als gebruikelijk zijn in de lelieteelt. Dit heeft XXX in het gesprek van 16 mei jl. met een aantal omwonenden bevestigd. Daarnaast hebben eisers

---

¹² Ter uitvoering van de motie van de leden Podt en Grinwis over de nodige stappen zetten om Parkinson voor 2025 aan te merken als beroepsziekte en te laten vallen onder de TSB, TK 2023-24, 27 858, nr 66

middelenlijsten in handen gekregen die XXX in 2020 en 2023 heeft overhandigd aan omwonenden van verderop gelegen percelen, die ook met XXX in discussie waren over de door hem gebruikte middelen. Dit zijn inderdaad middelen die gebruikelijk zijn in de lelieteelt. Martin van den Berg heeft de lijsten bekeken, en geconcludeerd dat in ieder geval vier ingrediënten van middelen die XXX gebruikt bewezen of verdacht zijn op neurotoxiciteit en/of neuro-ontwikkelingseffecten (zie **productie 17**). Dit is wel afhankelijk van de mate van blootstelling van omwonenden, die niet bekend is. Maar, zo vervolgt Van den Berg, uit diverse recente studies blijkt dat dergelijke effecten zijn gevonden bij kinderen die wonen in de omgeving van landbouwgebieden. Het gaat dan vaak om omwonenden die op honderden meters afstand van akkers woonden. Hieruit trekt Van den Berg de conclusie dat toepassing van een voorzorgsbeginsel op grond van de huidige stand van de wetenschap "alleszins verantwoord en noodzakelijk" is. Hij benadrukt dat daarbij met name de blootstelling van zwangere vrouwen en kinderen de hoogste prioriteit moet krijgen.

13. Tenslotte kan XXX niet volstaan met de boodschap dat zij mag vertrouwen op het toelatingssysteem van het Ctgb. Deze redenering komt er namelijk op neer dat Eisers zich om niets druk maken. De gewasbeschermingsmiddelen zijn immers toegelaten, en kunnen daarom niet schadelijk voor de gezondheid zijn. Dat is een redenering die in het verleden ook werd aangevoerd voor bijvoorbeeld: softenon, DES en asbest. Ook die middelen/materialen waren toegelaten met desastreuze gevolgen. Hetzelfde geldt overigens ook voor al die gewasbeschermingsmiddelen die aanvankelijk zijn toegelaten, maar waarvan later is gebleken dat die Parkinson of andere gezondheidsproblemen veroorzaakten en inmiddels zijn verboden. Dit argument overtuigt dan ook niet, zeker niet nu er duidelijke aanwijzingen zijn dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen ernstige gezondheidsrisico's kan opleveren.

Juridische kwalificatie

14. Het tweede deel van de conclusie van antwoord is gewijd aan de juridische kwalificatie van de feiten: de onrechtmatige daad en het voorzorgsbeginsel. Daarover het volgende.
15. Net heb ik al even het arrest van het Hof Arnhem-Leeuwarden aangehaald, dat ging over een vergelijkbare (maar op belangrijke punten afwijkende) situatie. Het Hof heeft in dat arrest – kort samengevat – als volgt geoordeeld:
  - (1) In artikel 4 lid 3 Verordening EG 1107/2009 staat dat een gewasbeschermingsmiddel geen onmiddellijk of uitgesteld schadelijk effect mag hebben op de gezondheid van de mens, met inbegrip van kwetsbare groepen.
  - (2) Uit artikel 1 lid 4 van de Verordening EG 1107/2009 blijkt dat daarbij rekening moet worden gehouden met het voorzorgsbeginsel.
  - (3) In artikel 7 van Verordening 178/2002 is ten aanzien van het voorzorgsbeginsel bepaald dat in specifieke situaties waarin na beoordeling van de beschikbare informatie de mogelijkheid van schadelijke gevolgen voor de gezondheid is geconstateerd maar er nog wetenschappelijke onzekerheid

heerst, voorlopige maatregelen voor risicomanagement kunnen worden vastgesteld (lid 1). Die maatregelen moeten evenredig moeten zijn en de handel niet meer beperken dan nodig is (lid 2).

- (4) Artikel 7 van Verordening 178/2002 is ook van toepassing op gewasbeschermingsmiddelen.
- (5) De norm om het voorzorgsbeginsel toe te passen richt zich ook tot nationale rechters, als organen van lidstaten.
- (6) De voorzieningenrechter kan dus op basis van het Europese voorzorgsbeginsel ordemaatregelen treffen.
- (7) Er bestaan hiaten in de Europese toelatingsprocedure voor gewasbeschermingsmiddelen waardoor niet goed getest wordt of het gebruik van een gewasbeschermingsmiddel een verhoogd risico op neurodegeneratieve ziektes met zich brengt.
- (8) Het voorzorgsbeginsel brengt dan met zich mee dat beperkende maatregelen zouden kunnen worden getroffen.
- (9) Of die maatregelen daadwerkelijk moeten worden getroffen, en zo ja: welke dat moeten zijn, hangt af van de omstandigheden van het concrete geval en de uitkomst van een belangenafweging.

16. XXX stelt in de conclusie van antwoord dat het arrest van het Hof weinig specifiek is over de vraag in welk verband de voorzieningenrechter ruimte heeft om het voorzorgsbeginsel toe te passen. Dit kan volgens XXX alleen maar zo zijn in de kaders van bijvoorbeeld een onrechtmatige daad en in een bredere context (van bijvoorbeeld redelijkheid en billijkheid). Volgens XXX bedoelt het Hof in elk geval niet dat het Hof direct (horizontaal) kan toetsen aan het voorzorgsbeginsel.
17. Eisers menen dat het arrest op dit punt duidelijk is: het Hof heeft dit wél bedoeld. Het Hof overweegt zoals gezegd in rov. 3.15 dat "de norm om het voorzorgsbeginsel toe te passen" [...] "ook tot de nationale rechters als organen van de lidstaten is gericht". Een nationale rechter kan het voorzorgsbeginsel dus direct toepassen, en ingrijpen als er wetenschappelijke onzekerheid heerst, en strijd met artikel 4 lid 3 Verordening EG 1107/2009 dreigt. Dus: als de situatie dreigt dat een gewasbeschermingsmiddel onmiddellijk of uitgesteld schadelijk effect heeft op de gezondheid van de mens. Dat is hier het geval, en dus kan de rechter ingrijpen.
18. De Limburgse voorzieningenrechter die het vonnis in de zaak over Ielieteelt in Sevenum heeft gewezen, heeft het arrest van het Hof inderdaad op deze manier gelezen. De voorzieningenrechter heeft onderzocht of een reële kans op gezondheidsschade voldoende aannemelijk is. Vervolgens heeft de voorzieningenrechter geoordeeld, dat het gebruik van bestrijdingsmiddelen inderdaad een reële kans geeft op neurotoxiciteit en op neurotoxicologische ontwikkelingseffecten, en dat het voorzorgsbeginsel dus toegepast dient te worden. De belangenafweging viel in de Limburgse zaak vervolgens ook in het voordeel van de omwonenden uit. De voorzieningenrechter paste het voorzorgsbeginsel in die zaak dus toe zonder dat te doen in het kader van de onrechtmatige daad. Dit blijkt expliciet uit rov. 5.23, waarin de voorzieningenrechter overweegt: "Omdat het verbod kan

worden toegewezen op grond van het voorzorgsbeginsel is een beoordeling van de vraag of de teler onrechtmatig handelt niet meer nodig”.

19. Eisers zijn van mening dat de Limburgse voorzieningenrechter het arrest van het Hof op de juiste manier gelezen heeft, en dat een beoordeling langs de lijnen van de onrechtmatige daad dus strikt genomen niet nodig is. De vraag is wel of het voor de uitkomst van de zaak verschil maakt. De toepassing van het voorzorgsbeginsel in de context van de onrechtmatige daad en de Kelderluik criteria, zal namelijk tot dezelfde uitkomst moeten leiden.
20. Op grond van het Kelderluik arrest moeten voorzorgsmaatregelen eerder genomen worden naarmate de kans op schade toeneemt, de aard van de schade ernstiger is en het nemen van voorzorgsmaatregelen minder bezwaarlijk. In deze zaak is de kans op schade voor omwonenden reëel. Daarbij moet worden onderstreept dat zich ook verschillende jonge kinderen, van wie de hersenen nog in ontwikkeling zijn, dichtbij het perceel wonen. Eisers zijn niet in staat zichzelf of hun kinderen effectief tegen te beschermen tegen de risico's die de verhoogde blootstelling van de lelieteelt meebrengt, aangezien uit het OBO onderzoek blijkt dat er het gehele spuitseizoen verhoogde concentraties bestrijdingsmiddelen werden aangetroffen in lucht, huisstof en urine van omwonenden. Ook als Eisers zich houden van de adviezen van de GGD en de Gezondheidsraad om tijdens het spuiten ramen en deuren dicht te houden en hun kinderen en huisdieren binnen te houden, ontlopen zij het risico dus niet. Eisers hebben recht op beëindiging van deze onrechtmatige gevaarzetting.
21. XXX stelt in de conclusie van antwoord nog dat Eisers niets zouden hebben gesteld waaruit blijkt dat zou zijn voldaan aan de drie noodzakelijke voorwaarden die de Europese Commissie noemt in een richtsnoer over toepassing van het voorzorgsbeginsel. Uit de dagvaarding blijkt volgens Eisers wel degelijk dat aan die voorwaarden is voldaan:
  - de dagvaarding gaat uitgebreid in op de bepaling van de potentieel schadelijke gevolgen, namelijk een plausibel verband met neurodegeneratieve ziekten en ontwikkelingsstoornissen bij kinderen (aldus ook het RIVM en de gezondheidsraad);
  - de dagvaarding geeft ook een uitgebreide evaluatie van de beschikbare wetenschappelijke gegevens;
  - over de mate van wetenschappelijke onzekerheid is in de dagvaarding uitvoerig beschreven dat er niet wordt getest op neurodegeneratieve gevolgen van bestrijdingsmiddelen, en dat het Ctgb zelf ook signaleert dat hier dus een grote mate van wetenschappelijke onzekerheid bestaat.
22. XXX verwijst ook naar de mededeling van de Europese Commissie over het voorzorgsbeginsel¹³, waarin staat dat het beoordelen van het voor de maatschappij aanvaardbare risico een politieke taak is. Het klopt dat dit in de mededeling staat, maar uit de mededeling blijkt ook dat de Europese Commissie hier ook een taak voor de rechter ziet: *"Evenals bij andere algemene begrippen in de wetgeving, zoals subsidiariteit en proportionaliteit, is het de taak van de politieke besluitvormers en in laatste instantie van*

---

¹³ Mededeling van de Europese Commissie over het voorzorgsbeginsel (COM/2000/0001) van 2 februari 2000

de gerechtelijke instanties om dit beginsel af te bakenen. Met andere woorden de reikwijdte van het voorzorgbeginsel hangt tevens af van de ontwikkeling van de jurisprudentie die in zekere zin de in de maatschappij heersende sociale en politieke waarden weerspiegelt.”

23. Er is dus alle reden om het voorzorgsbeginsel hier toe te passen. Er moet dan nog wel een belangenafweging worden gemaakt bij het nemen van voorlopige maatregelen ter beperking van de schadelijke gevolgen, zo blijkt uit artikel 7 lid 2 Verordening 178/2002 en het arrest van het Hof Arnhem-Leeuwarden.

Belangenafweging

24. Die belangenafweging moet in dit geval in het nadeel van XXX uitvallen. XXX heeft, anders dan de telers in de eerdere zaken over lelieteelt in Boterveen en Sevenum, geen serieuze maatregelen genomen om de gevolgen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen te beperken. XXX heeft ook niet voorafgaand aan het planten van de leliebollen contact met de bewoners gezocht om zijn plannen te bespreken en afspraken te maken. Ook heeft XXX, anders dan hij stelt in de conclusie van antwoord, geen bufferzone aangelegd (anders dan een pad van enkele meters waar voertuigen over kunnen rijden), laat staan dat hij een vanggewas heeft geplant.
25. XXX beweert dat hij toen hij in april begon met lelieteelt, geen idee had van mogelijke zorgen en angst van omwonenden. Dat is niet geloofwaardig. XXX heeft het namelijk al een paar keer eerder aan de stok gehad met omwonenden van andere percelen vanwege de lelieteelt en het gebruik van bestrijdingsmiddelen dichtbij woningen. De lijsten van bestrijdingsmiddelen uit 2020 en 2023 (die als **productie 16** in het geding zijn gebracht) zijn in het kader daarvan aan omwonenden overhandigd. Verder heeft XXX onlangs geprocedeerd tot de Raad van State over de bouw van een loods in Berlicum voor het schoonspoelen en verwerken van lelies. Omwonenden vreesden met deze bouw een toename van lelieteelt en dus het gebruik van bestrijdingsmiddelen.
26. Daarnaast is XXX bestuurslid van de KAVB. Deze vereniging heeft vorig jaar juli nog geprobeerd zich te voegen in de procedure tussen een lelieteler en omwonenden in Drenthe. In die zaak ging het ook om het verbieden van bestrijdingsmiddelen vanwege de gezondheidsrisico's voor omwonenden. XXX was in dat kader ook aanwezig op de zitting in Roermond over lelieteelt in Sevenum. Hij is dus in zijn algemeenheid op de hoogte van de weerstand bij omwonenden tegen lelieteelt dichtbij woningen. Toch (daarom?) heeft hij niet van te voren aan omwonenden gemeld dat lelieteelt zou gaan plaatsvinden. Hij is gewoon de lelies gaan planten. De omwonenden konden zich daardoor pas bij hem melden toen hen duidelijk werd wat er was gebeurd. Zij kunnen niet zomaar herkennen welke teelt er zal plaatsvinden, anders dan in de conclusie van antwoord wordt gesuggereerd. Eisers werden dus geconfronteerd met lelieteelt die al was aangevangen. Dit terwijl telers ook door de overheid worden aangemoedigd omwonenden van te voren

in te lichten over wat er gaat gebeuren op het perceel (een advies dat tot stand is gekomen na gesprekken met onder meer de KAVB).¹⁴

27. Deze handelwijze van XXX mag niet lonen. Anders zouden lelietelers steeds snel de lelies in grond kunnen stoppen zonder omwonenden in te lichten. Vervolgens zouden omwonenden daar dan niks tegen kunnen doen.
28. Uit de tussen partijen gevoerde correspondentie volgt dat de omwonenden bereid waren tot een gesprek en dat daarvoor voldoende gelegenheid zou zijn geweest voorafgaand aan deze zitting. Als het aan omwonenden had gelegen, had dat gesprek plaatsgevonden. Het was XXX die dat gesprek heeft afgehouden door eerst lang niet te reageren en vervolgens niet in te gaan op concrete voorstellen of door daaraan voorwaarden te verbinden.
29. Kortom: anders dan in de zaak die voorlag bij het Hof Arnhem-Leeuwarden, heeft XXX zich niet ingespannen om de gevolgen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen voor omwonenden te beperken.
30. In het kader van de belangenafweging is verder nog relevant dat het gaat om de teelt van een luxeproduct, waardoor de voedselvoorziening op geen enkele manier in het geding is. Het gaat hier puur om de afweging van het belang van XXX om winst te kunnen maken tegen het belang van de omwonenden om niet geconfronteerd te worden met stoffen waardoor zij later ernstig ziek kunnen worden.
31. In dat verband verwijs ik ook naar de mededeling van de Commissie over het voorzorgsbeginsel¹⁵, waar XXX in de conclusie van antwoord naar heeft verwezen. In die mededeling staat dat: *"De Commissie bevestigt in overeenstemming met de jurisprudentie van het Hof dat eisen in verband met de bescherming van de gezondheid zonder twijfel zwaarder moeten wegen dan economische overwegingen."*
32. XXX stelt dat hij bij een verbod zijn oogst zal verliezen, en dat de lelies een waarde van EUR 500.000,- vertegenwoordigen. Eisers betwisten dat de hele oogst verloren zal gaan als XXX geen bestrijdingsmiddelen meer mag spuiten. En zelfs als de oogst op dit perceel van 3,5 hectare wel helemaal mislukt, zal de onderneming van XXX daar niet aan kapot gaan. XXX teelt lelies op 75 hectare grond, en heeft nog andere bedrijfsactiviteiten. Eisers betwisten tenslotte dat de lelies een waarde van EUR 500.000,- vertegenwoordigen. XXX heeft in februari van dit jaar in het Brabants Dagblad nog gezegd dat één hectare leliebollen EUR 40.000,- oplevert.¹⁶

---

¹⁴ "Handvatten voor Nabuurschap bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen", vindplaats: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/04/14/mvlnv-en-arcadis-nabuurschap-bij-het-gebruik-van-gewasbeschermingsmiddelen>

¹⁵ Mededeling van de Europese Commissie over het voorzorgsbeginsel (COM/2000/0001) van 2 februari 2000

¹⁶ Brabants Dagblad 2 februari 2024, 'Lelieteelt is 'blooming' in Brabant, maar of we daar nou blij mee moeten zijn?', vindplaats: <https://www.bd.nl/brabant/lelieteelt-is-blooming-in-brabant-maar-of-we-daar-nou-blij-mee-moeten-zijn~adb7ef6e/>

33. Tenslotte is het goed om nog eens te benadrukken dat het in deze zaak gevraagde verbod beperkt is tot dit perceel, dat omringd is door woningen, en enkel ziet op het gebruik van bestrijdingsmiddelen in de lelieteelt. Het gevraagde verbod is dus beperkt tot de lelieteelt, omdat daar, zoals eerder toegelicht, enorme hoeveelheden gewasbeschermingsmiddelen worden toegepast. Eisers hebben geen bezwaar tegen andere teelten zoals tarwe of maïs, waarbij veel minder bestrijdingsmiddelen worden gebruikt. Een in deze zaak opgelegd verbod zal dus ook, anders dan XXX suggereert, geen onzekerheid doen ontstaan voor andere landbouw dan de lelieteelt, of voor de mogelijkheid om lelies te telen op akkers die niet midden tussen woningen liggen. Eisers vragen een verbod voor deze specifieke situatie.
34. Ook de overheid heeft inmiddels ingezien dat het niet verantwoord is om met deze hoeveelheden middelen te spuiten in de buurt van woningen. Voormalig minister Adema heeft in een debat in de Tweede Kamer naar aanleiding van vragen over het vonnis uit mei 2024 van de Rechtbank Limburg laten weten dat hij de groei van de lelieteelt wil stoppen. Adema heeft een onderzoek hiernaar aangekondigd, waarvan ook onderdeel zal zijn welke maatregelen gemeenten kunnen nemen om lelieteelt in de buurt van scholen en woningen te beperken.¹⁷ Dit onderzoek is nog niet uitgevoerd en uiteraard is nog niet duidelijk hoe de nieuwe minister hiermee om zal gaan. Maar Eisers kunnen daar niet op wachten. Zij lopen nú het risico op ernstige gezondheidsschade voor henzelf en hun kinderen, en hebben nú belang bij rechterlijk ingrijpen.

*****

---

¹⁷ Zie <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2024/06/27/adema-beloof-plan-van-aanpak-voor-beperking-areaal-lelieteelt> en <https://www.akkervijzer.nl/artikel/1015536-minister-wil-vaart-maken-met-maatregelen-om-groei-lelieteelt-te-stoppen/>